

Asia: VN/12457/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaksi 2024 (YTS2024)

Luku 1. Johdanto

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

Johdannossa s.11 todetaan, että edeltäjänsä tapaan strategia kuvaa kokonaisturvallisuutta koko yhteiskunnan asiana. On erittäin tervetullutta, että varautumisen lisäksi käsitellään vastetta, koska strategian toimeenpanon arjen kokemuksen perusteella vastevalmiudessa on tärkeitä kehittämiskohteita. On vielä epävarmaa tunnistavatko kokonaisturvallisuuden verkoston osapuolet Museoviraston ja muiden kansallisesta kulttuuriperinnöstä vastaavien organisaatioiden toimialan vastuun kannalta oleellisen, kulttuuriomaisuuden suojeluun liittyvän rajapinta- tai kumppaniroolinsa. Museovirasto on tunnistanut vuosina 2022-2024 kehittämiskohteita, joista se on raportoinut opetus- ja kulttuuriministeriölle ja tehnyt marraskuussa 2023 esityksen uudeksi yhteistoiminnan malliksi kulttuuriomaisuuden suojelun varautumisen ja valmiuden parantamiseksi.

Johdannon sivulla 12 kuvataan toteutumisen seurannan oleellisuutta alhaalta ylös prosessina ja todetaan, että kokonaisturvallisuuden raportointi toteutetaan vuosittain Yhteiskunnan turvallisuusraportilla. Museovirasto ei tunnista, että kulttuuriomaisuuden suojeluun varautumisen tilasta olisi sen oman vastuun osalta voitu esittää arviota missään raportointikäytännössä. Ilmastonmuutoksesta johtuvien vahinkojen tilastoinnin ja raportoinnin puutteisiin on kiinnitetty huomiota Sisäministeriön koordinoimassa kansallisessa Sendai-ryhmässä.

Johdannossa on prosessit ja käsitteet esitetty selkeästi strategian omaksumista edistävällä tavalla.

Luku 2. Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

Luvussa 2.5. s.21- kuvataan talouden, infrastruktuurin ja huoltovarmuuden turvaamista. Museovirasto korostaa, että kulttuuriperintötieto on näiden elintärkeiden toimintojen kannalta turvattavaa tietoa, osa yhteiskunnan infrastruktuuria. Kulttuuriperintötietoa tarvitaan esimerkiksi maankäytön ja rakentamisen prosesseissa sekä kulttuuriomaisuuden hallinnassa ja turvaamisessa kriisitilanteissa.

Luku 2.7. käsittelee henkistä kriisinkestävyyttä ja luvun alussa todetaan ytimekkäästi, että kestävyden perusta luodaan normaalioloissa. Olisiko tätä syytä korostaa nostamalla henkisen kriisinkestävyyden osuus strategian listaamien elintärkeiden toimintojen viimeiseltä sijalta ensimmäiseksi?

Kansallisen kulttuuriomaisuuden suojelu sekä normaali- että poikkeusolosuhteissa on keskeistä yksilöiden ja yhteisöjen identiteetille ja yhteenkuuluvuuden tunteelle. Poikkeusolot paljastavat tämän merkityksen, mistä konkreettisenä esimerkkinä ovat kirkkopalot tai kulttuuriomaisuuden tahallinen vahingoittaminen ja varkaudet. Kulttuuriomaisuuden suojelu ja kulttuuripalveluiden jatkuvuuden turvaaminen ovat osa kestävyden perustaa.

Suomen museoiden palvelut tavoittavat vuosittain 8,7 miljoonaa (Museotilasto 2023) kansalaista tai maassa vierailevaa henkilöä ja museot tuottavat tällä hetkellä maan kattavasti resilienssiä vahvistavia palveluita. On sanomattakin selvää, että museoiden toimintamäärärahojen riittävän tason turvaaminen on kokonaisturvallisuusteko. Tähän kohdistuu parhaillaan merkittäviä huolia valtion ja kuntien talouden leikkausten kohdennusten takia. Henkisen kriisinkestävyyden, yhteiskuntarauhan ja hyvien väestösuhteiden ylläpito edellyttää kulttuuripalveluiden, hyvän arjen ja hyvän elinympäristön turvaamista riittävällä tasolla kaikkialla Suomessa. Erityistä huolta on kannettava Itä- ja Pohjois-Suomen tilanteesta.

Luku 3. Yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvat uhkat

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

-

Luku 4. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

-

Luku 5. Kokonaisturvallisuuden toimijat

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

-

Luku 6. Kokonaisturvallisuuden tulevaisuus

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse alaluku tai sivunumero.

Museovirasto katsoo, että varautuminen keskeisen kansallisen kulttuuriperinnön suojaamiseen kaikissa turvallisuustilanteissa on nähtävä osana kokonaisturvallisuuden kehittämistä ja sen resursoinnista on linjattava kansallisella tasolla sekä Euroopan geopoliittisen turvallisuustilanteen että ilmastoturvallisuuden heikentymisen takia. Kansainvälisen sopimusjärjestelmän rikkoutuminen, myös kulttuuriperinnön suojaamiseksi laadittujen sopimusten sivuuttaminen konflikteissa, antaa aihetta riskien ja varautumisen uudelleenarvioinnille myös Suomessa.

Ruotsissa Riksentikvarieämbetet on selvittänyt hallituksen toimeksiannosta Kulturskyddsråd'in perustamisen edellytyksiä (Ku2023/00471). Lisäksi Ruotsissa kulttuuriperintö sisältyy yhteiskunnan keskeisten toimintojen listaan, joka toimii pohjana koko yhteiskunnan varautumistyyliä. Museoviraston havaintojen mukaan kulttuuriperintötoimijat tunnustetaan suomalaisessa kokonaisturvallisuusverkostossa heikosti huolimatta siitä, että kulttuuripalvelujen ylläpitäminen ja kulttuuriomaisuuden suojeleminen on tunnistettu osaksi henkistä kriisinkestävyyttä Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (2017) ja nyt käsillä olevassa luonnoksessa. Tämä puutteen aiheuttamien riskien takia Ruotsin esimerkin seuraamista tulisi vakavasti harkita myös Suomessa.

Kaiken kaikkiaan kulttuuriperintöön liittyvän varautumisen ja turvaamisen rakenteet ja tehtävät Suomessa vaatisivat selkiyttämistä ja kehittämistä. Työ koskee laajaa joukkoa eri toimijoita. Tunnettuutta tulisi vahvistaa myös valtakunnallisten ja alueellisten maanpuolustuskurssien ohjelmissa. Lisäksi on nähtävä uutena ulottuvuutena mahdollisuus ylläpitää varautumisyhteistyöhön Pohjoismaiden ja Natoon kuuluvien Itämeren maiden kanssa. EU:n kokonaisturvallisuusajattelun kehityksessä tulee kiinnittää huomioita myös kulttuuriperintöön. Kulttuuriperinnön kokonaisturvallisuuteen liittyvää kehittämistä voisi toteuttaa luontevasti Museovirastossa ja tehtävän voisi osoittaa selkeästi sille OKM:n hallinnonalan virastouudistuksessa.

Suomalaisen kokonaisturvallisuuden toimintamallin vahvuutena se, että malli kattaa kaikki yhteiskunnan sektorit ja tasot sekä huomioi kansainväliset velvoitteet. Kulttuuriperinnön osalta keskeisiä kansainvälisiä velvoitteita koskee Haagin yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa (1954). Suomi on ratifioinut kulttuuriomaisuuden suojelemaan aseellisen selkkauksen sattuessa koskevan Haagin yleissopimuksen (SopS 93/1994) ja sen lisäpöytäkirjan vuonna 1994. NATO-jäsenyys tuo uusia kansainvälisen toiminnan mahdollisuuksia myös kulttuuriperinnön turvaamiseen: sotilasliitto suunnittelee toimintatapoja, joilla se voi tukea Haagin yleissopimuksen toimeenpanoa operaatioissaan. Tämä vahvistaa tarvetta nostaa kulttuuriomaisuuden suojeleminen näkökulma vahvemmin osaksi kokonaisturvallisuuden toimintamallia myös Suomessa.

Haagin yleissopimuksen toimeenpano on keskeinen pohja kansalliselle varautumiselle ja yhteistyölle kulttuuriomaisuuden suojelemiseksi. Museovirasto on esittänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle yleissopimukseen liittyvän kulttuuriomaisuusluettelon vahvistamista sekä jatkotoimia sektorit

ylittävän yhteistyön varmistamiseksi. Haagin yleissopimuksen mukainen jatkotyö olisi tarkoituksenmukaista kytkeä osaksi kokonaisturvallisuustyötä ja siten varmistaa, että kulttuuriomaisuuden suojelemaan liittyvä uhkien tunnistaminen, ennakointi, varautuminen ja jälkihoidon suunnittelu tulevat huomioonotetuksi sekä normaali- että kriisioloissa. Kun kulttuuriomaisuusluettelo vahvistetaan, luo se vahvan perustan kulttuuriomaisuuden suojelemiselle kriisitilanteissa yhteistyössä puolustusvoimien ja pelastustoimen kanssa.

Keskeisten kulttuuriperintötoimijoiden avainhenkilöiden varautumiskoulutuksesta olisi huolehdittava ohjelmallisesti. Pelastusopisto on nähdäksemme tässä keskeinen toimija ja yhteistyötä sen kanssa on jo olemassa. Lisäksi aluevastuumuseoiden tulisi olla säännönmukaisesti kutsuttuina alueellisille maanpuolustuskursseille. Olisi hyvä tarkastella mahdollisuutta kouluttaa ja sitouttaa valtakunnallinen verkosto vapaaehtoisia kulttuuriomaisuuden suojaamistehtäviin esim. evakuoiteja vaativissa tilanteissa.

Kulttuuriomaisuuden fyysisen turvaamisen ohella on hyvä tiedostaa, että kulttuuriperinnöstä on tullut konflikteissa paitsi kohde, jonka tuhoamisella voidaan murentaa kokonaisten kansojen henkistä kriisinkestävyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, voi myös kulttuuriperinnön ja historian väristelevä käyttö olla yhtä lailla on voimakas ase. Faktapohjainen historiatieto ja medialukutaito ovat tärkeitä keinoja estää tämänkaltaisia hybridihyökkäyksiä.

Museovirasto toivoo, että varautumissuunnittelusta ja vasteesta vastuussa olevien organisaatioiden käytettävissä olevan tilannetiedon ja riskiarvioiden saatavuuteen valtionhallinnon sisällä kiinnitetään huomiota. Esimerkiksi: millä menettelyllä saadaan tietoa kokoelmien siirtosuunnitelmien toimeenpanon kynnyksen lähestymisestä tai miten voidaan saada tukea informaatiovaikuttamiseen viittaavien havaintojen arviointiin. On tervetullutta, että OKM on ottamassa hallinnonalan virastouudistuksessa varautumisen koordinoinnin ja tilannetiedon vahvistamisen entistä paremmin haltuun. Myönteisenä kehityksenä voidaan mainita, että esimerkiksi Valtioneuvoston tilannekeskuksen kyselyt on koettu hyödyllisiksi tästäkin näkökulmasta.

OSA 2: Strategiset tehtävät

Kirjoita yksilöity palautteesi tähän. Merkitse strategisen tehtävän numero ja nimi sekä nimeä osio (Päämäärä ja tavoitteet; Toiminta-ajatus; Toimijat).

Sisäinen turvallisuus, alaluku 15 Rajaturvallisuuden varmistaminen s.75 ja alaluku 16Ulkomaan liikenteen tavaraliikenteen toimitusketjujen turvallisuuden ja tavaraturvallisuuden varmistaminen.

Museovirasto muistuttaa, että luvussa kuvattuihin rajaturvallisuuteen ja ulkomaanliikenteen tavaraketjuihin liittyy kulttuuriomaisuuden laitton kauppa, joka arvo on globaalisti miljardeja euroja vuodessa. Kulttuuriperinnön tehokas suojeleminen laittomalta kaupalta edellyttää vakaata lainsäädäntökehitystä ja kansainvälistä yhteistyötä. Tärkein väline on vuoden 1970 Unescon

yleissopimus kulttuuriomaisuuden ja tuonnin, viennin ja omistusoikeuden kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi. EU:lla on myös räätälöityjä omia torjuntatoimia. Euroopan unionin toimia täydentävään Euroopan neuvoston kulttuuriomaisuuteen kohdistuvia rikoksia koskevaan yleissopimukseen Suomi ei toistaiseksi ole liittynyt.

Sivulla 77 on kuvattu tavaravirtojen poikkeamia, mutta kulttuuriesineiden laitonta kauppaa ei ole mainittu. Museovirastossa toimiva Suomen kansallismuseo vastaa viranomaisena kulttuuriesineiden maastavientiluvista ja toimii tarvittaessa laittoman kaupan tutkinnassa kulttuurihistoriallisen esineistön asiantuntijana viranomaisyhteistyössä tullin ja poliisin kanssa.

Henkinen kriinkestävyys, alaluku 50. Kulttuuripalvelujen ylläpitäminen ja kulttuuriomaisuuden suojele s. 139-140.

Museoviraston havaintojen ja käytännön kokemuksen mukaan kulttuuriperintötoimijat tunnistetaan suomalaisessa kokonaisturvallisuusverkostossa heikosti ja siksi vähintään, mitä voi odottaa on, että Yhteiskunnan turvallisuusstrategia -asiakirja kuvaa ne ymmärrettävästi. Luvussa on hahmotettavissa sinänsä oikeita asioita, mutta kuvaus ei sellaisenaan avaudu parhaalla tavalla Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan perehtymättömälle eikä siksi toteuta tarkoitustaan turvallisuusstrategiassa tehtävän määrittelijänä ja viestinnällisesti.

Kohta päämäärät ja tavoitteet s. 139 alkaa "Kulttuuri- ja kirjastopalvelujen sekä kulttuuriperinnön suojele..." ja kohdassa tulee näkyväksi, että kulttuuripalvelut -käsite on epäselvä. Teksti ei tee ymmärrettäväksi esimerkiksi sitä, että 8,7 miljoonaa kävijää vuonna 2023 tavoittanut museoiden verkosto on osa kulttuuripalveluja. Myös käsite kansalliset kulttuurilaitokset on häilyvä, usein sen alle liitetään Kansallisooppera, Kansallisteatteri ja yksi kansallisista museoista, Kansallisgalleria, mutta ei kulttuurihistoriallista kansallista museota Suomen kansallismuseota. Tämä epäselvyys on näkynyt konkreettisesti siinä, miten kulttuuriomaisuuden haltijat on unohdettu kulttuurin huoltovarmuuskeskusteluista käynnistettäessä.

Tekstilunnonksen ongelma on se, että se ei erittele selkeästi

- mitä kulttuuripalvelut -käsitteellä tarkoitetaan ja ketkä ovat palveluiden tuottajia
- kulttuuriympäristön suojele, sen keskeisiä tavoitteita ja ketkä ovat toimijoita
- aineellisen ja aineettoman kulttuuriomaisuuden, kansakunnan muistin ja siihen liittyvän tiedon hallinnasta ja suojelesta vastaavia tahoja

Museoviraston näkemyksen mukaan tekstissä tulee mainita ja erityisesti alaluvussa "Toimijat" s. 140 täytyy mainita:

- Museot kulttuuripalvelujen tuottajina.

- Museovirasto, joka vastaa valtion asiantuntijaviranomaisena arkeologisen perinnön (ml. vedenalaisen) ja rakennetun kulttuuriympäristön suojelusta sekä restauroinnista, sekä alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot, jotka vastaavat museolain mukaisista kulttuuriympäristö- ja muista tehtävistä.

- Keskeisen kansallisen kulttuuriomaisuuden haltijat Museovirasto, kansalliset museot (Suomen kansallismuseo, Kansallisgalleria ja Luomus), Kansallisarkisto ja muu arkistolaitos, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Kansalliskirjasto sekä Haag- luetteloon merkityn kulttuuriomaisuuden haltijat.

Kulttuuripalveluiden ja kulttuuriperinnön ja niiden merkitystä kuvataan tekstissä erinomaisesti. Museovirasto kiittää, että kulttuuriperinnön ja kulttuuriperintötiedon digitaalisuus, tiedon pitkäaikaissäilytyksen ja turvaamisen haasteet ja on nostettu strategiaan vahvasti esille, mutta toteaa samalla, että asia vaatii konkreettisia toimenpiteitä ja asianmukaisia voimavaroja.

s. 142-143; Nuorisotyön ja -toiminnan sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitäminen: Liikuntajärjestöjen ohella myös kulttuurin kansalaisjärjestöillä tärkeä merkitys henkiselle kriisinkestävyydelle, yhteenkuuluvuuden tunteelle, maanpuolustustahdolle ja vapaa-aikatoiminnan jatkuvuudelle.

Yleiset kommentit strategialuonnokseen.

Kirjoita yleiset havaintosi strategialuonnoksesta.

-

Mertanen Tiina
Museoviraston varautumisryhmän pj, Museopalvelujohtaja